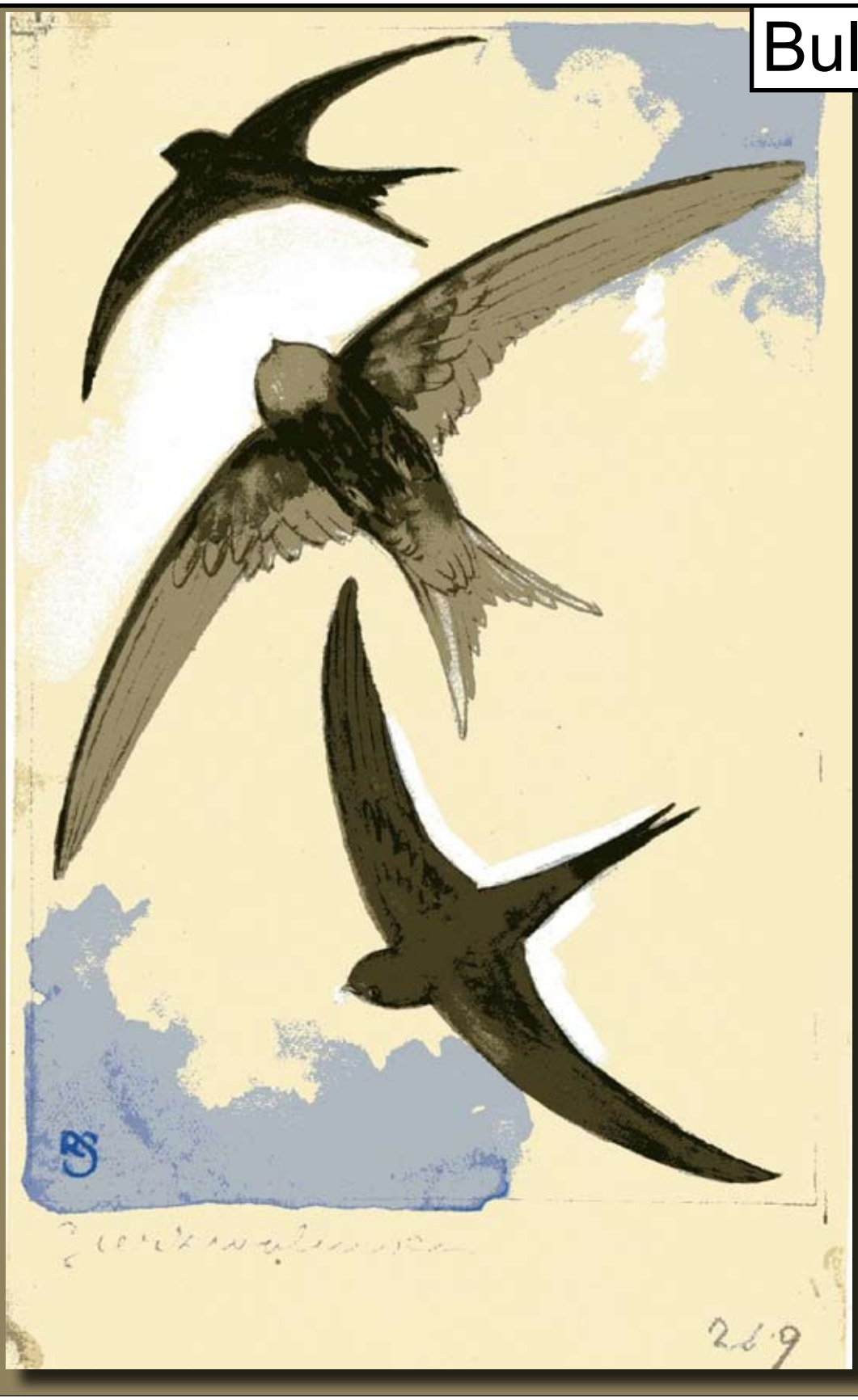
GIERZWALUWBESCHERMING - NEDERLAND

jaargang 10
mei 2011
nummer 1

GIERZWALUWEN

Bulletin

Gierzwaluwen Bulletin - jaargang 10, nummer 1
Mei 2011

Gierzwaluwen Bulletin is het informatieblad van de vereniging Gierzwaluwbescherming - Nederland (GBN)
en verschijnt 2 maal per jaar voor leden en donateurs.
Overname van artikelen en illustraties in overleg met de redactie.

Redactie
Marleen Andriessen, Margriet de Hooge, Marjo van der Lelie, Gerard Schuitemaker

Vormgeving
Fred van der Lelie

Redactieadres/ kopij/ losse nummers
Marjo van der Lelie, P.J. Troelstralaan 44, 3818 KT Amersfoort
Tel.: (033) 46136 30. E-mail: redactie@gierzwaluwbescherming.nl

Secretariaat
Trudy du Chattel, Buitenzorg 18, 1181 PB Amstelveen
Tel.: (020) 645 11 30. E-mail: secretaris@gierzwaluwbescherming.nl

Leden-/donateursadministratie
Jaap Jonker, Fideliolaan 78, 1183 PN Amstelveen
Tel.: (020) 645 52 07. E-mail: penningmeester@gierzwaluwbescherming.nl

Lidmaatschap / donatie
Contributie per kalenderjaar € 10,- op girorekening nr. 9145004 t.n.v. Gierzwaluwbescherming - Nederland te Amersfoort, onder vermelding van: 'lidmaatschap 2011' (of: 'donatie 2011').
Opzeggingen dienen in het lopende verenigingsjaar voor 1 december schriftelijk te geschieden.
Donateurs graag vermelden of zij het Gierzwaluwen Bulletin willen ontvangen, al dan niet digitaal.

Internet: http://www.gierzwaluwbescherming.nl

ISSN: 1569-3635

Inhoud

Van de voorzitter	3
Jaarverslag 2010	3
Verslag 8 jaar camera-monitoring GBN	3
Rein Stuurman	6
Hoe snel zijn gierzwaluwen?	7
Regionieuws	8
Buitenland	13
Korte berichten	14
Mededelingen / oproepen	15
Lid worden	15
Vertegenwoordigers	15
Kunst en vliegwerk	16

Redactioneel

Dit voorjaar kwamen de gierzwaluwkriebels wel erg vroeg. Wat een prachtig weer. Begin april kwam er al een bericht binnen dat er een gierzwaluw gespot was. Ondanks de warmte zijn er nu, op 30 april nog niet veel gierzwaluwen gearriveerd. Elke dag wordt er door vele gierzwaluw-'watchers' in de lucht getuurd. In dit Bulletin staat een uitgebreid verslag van 8 jaar monitoren, ondersteund met duidelijke grafieken, met dank aan Rick Wortelboer en Marleen Andriessen. Er staan natuurlijk weer enthousiaste artikeltjes in van onze leden en wat wetenswaardigheden uit het buitenland.
Onze ledenvergadering en landelijke dag wordt dit jaar gehouden in Essen, België. Essen ligt net over de grens bij Roosendaal.
De uitnodiging, reisbeschrijving, agenda en inschrijfformulier zijn meegezonden. We hopen u 18 juni te mogen begroeten bij onze zuiderburen.
We gaan dit komende broedseizoen weer met volle teugen genieten van onze gevederde vrienden. Stuur uw leuke en misschien minder leuke ervaringen graag met foto's naar de redactie. Vergeet vooral niet om uw camerагegevens door te mailen. Het Bulletin dat voor u ligt is weer met veel plezier voor u gemaakt.

Een fijne gierzwaluwzomer!

Bij: De voorplaat

Dit is een kopie van de originele aquarel gemaakt door Rein Stuurman die gebruikt is in het zeer bekende vogelgidsje (met de drukknoop) 'Zien is kennen!'
Ik heb deze aquarel op de kop kunnen tikken op de SOVONdag in Nijmegen en ben daar erg blij mee. Nu kan ik ook al onze leden laten meegenieten. Op bladzijde 6 is een uitgebreider artikel over het leven van Rein Stuurman te lezen.

Marleen Andriessen

Bij: Kunst en vliegwerk

Deze giertjes trof ik aan in de Staringkoepel aan de Berkel, een riviertje dat langs Almen stroomt. Het houtsnijwerk is gemaakt door Harry Leurink ter illustratie van het gedicht Herdenking van A.C.W. Staring (pag 14). Bij de renovatie van de koepel aan het begin van deze eeuw is dit houtsnijwerk tegen het plafond op de eerste verdieping geplaatst.

Piet de Bakker, Gameren

Van de voorzitter

Na een paar weken prachtig zomerweer in april zijn daar eindelijk de voor de natuur zo broodnodige regenbuien. Mijn tuin is opgefrist en klaar voor de komst van de gierzwaluwen. Ik ben nog niet helemaal klaar: op tafel staan twee gierzwaluwnestkasten die vanmiddag nog één verflaag krijgen waarna ze morgen kunnen worden ophangen. Gelukkig zijn de gierzwaluwen op mijn adres dikwijls aan de late kant. Als iedereen al gierzwaluwen heeft gezien, begin ik meestal te twijfelen of ze de lange reis heen en terug naar het zuiden wel hebben overleefd. Des te groter mijn blijdschap als ik eindelijk hun gieren hoor en de plof in de houten nestkast aan de voorkant of de camerabeelden van de eerste gierzwaluw in de spouw. Soms heb ik nog niet gezien dat mijn gevleugelde vrienden terug zijn, maar worden ze aangekondigd door één van mijn katten die plotseling met een ongebruikelijke belangstelling vanuit de dakgoot omhoog kijkt naar het gat boven de dakpannen onder het overstek. Een andere staat mekkerend op haar achterpoten tegen de ruit onder de houten nestkast. Het houdt ze een heel zomerseizoen bezig, net als hun eigenaresse en alle andere gierzwaluwliefhebbers.

Het is fantastisch te zien dat steeds meer mensen geboeid raken door de gierzwaluw. Dat merken we ook aan de donaties.

Hierbij wil ik graag van de gelegenheid gebruik maken om al die mensen te bedanken die de afgelopen tijd (soms al sinds jaren!) geld hebben gedoneerd aan Gierzwaluwbescherming - Nederland. Mede door alle donaties kunnen wij aandacht blijven vragen voor de gierzwaluw en bijdragen aan de bescherming van deze bijzondere vogel. Daardoor kunnen we bijeenkomsten organiseren of bijwonen waar kennis en ervaringen worden gedeeld, adviezen geven in reactie op telefoontjes en mails, een website met informatie in de lucht houden, promotiematerialen laten maken, enzovoort. Dus alle donateurs: hartelijk dank!

Ik wens u een goed en inspirerend gierzwaluwseizoen!

Uw voorzitter, Eline Lauret

Jaarverslag 2010

Trudy du Chattel, secretaris

Het bestuur kwam zoals gebruikelijk vier keer samen. In 2010 vond er een aantal bestuurswisselingen plaats. Eline Lauret werd de nieuwe voorzitter. Jaap Jonker penningmeester en Trudy du Chattel secretaris. Marleen Andriessen werd benoemd tot bestuurslid Advies. Bij haar kunt u terecht voor advies over grote en kleine gierzwaluwprojecten en zaken als nestgelegenheid, handhaving en interpretatie van de Flora en Fauna wet. Fred van Vliet werd bestuurslid Onderzoek, belast met de organisatie, begeleiding en gegevensverwerking van het monitoren van gierzwaluwnesten met behulp van de minicamera's.

In april namen Tom Westeneng, namens het bestuur en Evert Pellenkoft deel aan het internationale gierzwaluwsymposium in Berlijn. Een heel goede gelegenheid om op intensieve wijze ervaringen en informatie uit te wisselen. Zeker voor herhaling vatbaar.

Het was een karig jaar wat betreft het deelnemen met onze informatiestand aan beurzen en manifestaties. We waren aanwezig op de VBN-ledendag in Naturalis in september en op de jaarlijkse SOVON-dag in november in Nijmegen. De aankleding van onze kraam is dankzij de inspanningen van Fred van Vliet sinds het najaar verfraaid met een aantal mooie banners.

Ca. 40 enthousiaste leden van onze vereniging hebben ook in 2010 weer de gegevens van gierzwaluwenbroedsels geregistreerd met behulp van de minicamera en de gegevens aan ons doorgegeven; onze hartelijke dank daarvoor. Fred van Vliet heeft alle gegevens verwerkt en daar verslag van gedaan in het november nummer van het Bulletin. Ons oud-bestuurslid Rick Wortelboer heeft een analyse gemaakt van de gegevens vanaf het begin van het project tot en met 2009. We kunnen u vertellen dat daar heel interessante conclusies uitkomen. In dit Bulletin leest u er meer over.

De bezoekersaantallen aan onze website nemen gestaag toe. Juli 2010 was de topmaand met 3853 bezoekers, dat is 124 per dag. Er is ook vanuit het buitenland veel waardering voor de website, dankzij onze webmeester Tom Westeneng.

Het Bulletin is gewoontegetrouw in 2010 tweemaal verschenen onder redactie van Marjo van der Lelie en Marleen Andriessen. Fred van der Lelie zorgde voor de lay-out.

De algemene ledenvergadering vond plaats in het Stroomhuis in Neerijnen. 's Middags waren er vijf boeiende lezingen over uiteenlopende onderwerpen. De locatie was gekozen vanwege de nabijheid van Kasteel Waardenburg, waar bij de renovatie 125 gierzwaluwkasten zijn ingebouwd in de gootranden. Een heel geslaagd project, er broedden in 2010 al meer dan zestig paren. Na de lezing van Marjos Mourmans over het project tijdens het middagprogramma zijn we er gaan kijken.

In oktober was er opnieuw een 2de gierzwaluwdag bij Jos Hoekstra in Amersfoort. Onze voorzitter is er naartoe geweest. Het was leuk en informatief. De bijeenkomst voorziet in een behoefte om eigen ervaringen met gierzwaluwbescherming uit te wisselen.

Aan het eind van 2010 bedroeg het aantal leden 382, een stabiel aantal. Dankzij hun contributie en giften is de financiële situatie van de vereniging gezond.

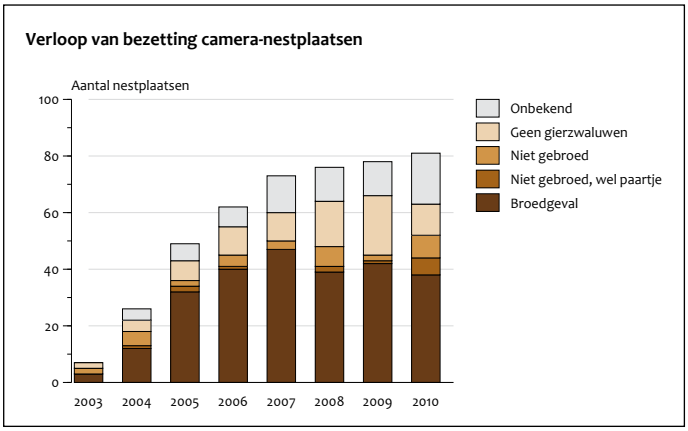
Verslag 8 jaar nestmonitoring GBN

Acht jaar waarnemingen van Gierzwaluwen via de camera's van GBN

Rick Wortelboer en Marleen Andriessen

Inleiding

In 2003 is gestart met het Camera-project van GBN: met subsidie van het Prins Bernhard Cultuurfonds zijn 200 camera's en bijbehorende kabels en voedingen aangeschaft. In 2003 is begonnen met het installeren van de camera's. In de loop van de tijd steeg het aantal geïnstalleerde camera's tot meer dan 80. De laatste jaren zijn er gemiddeld 40 broedgevallen voor de camera's geweest (zie Figuur 1). Vanaf 2005 waren er jaarlijks meer dan 20 geslaagde broedsels. Over deze zes jaren (2005-2010) hebben we een uitgebreid artikel geschreven dat in het blad Limosa wordt gepubliceerd. Hier beschrijven we de meest interessante punten die we gevonden hebben.

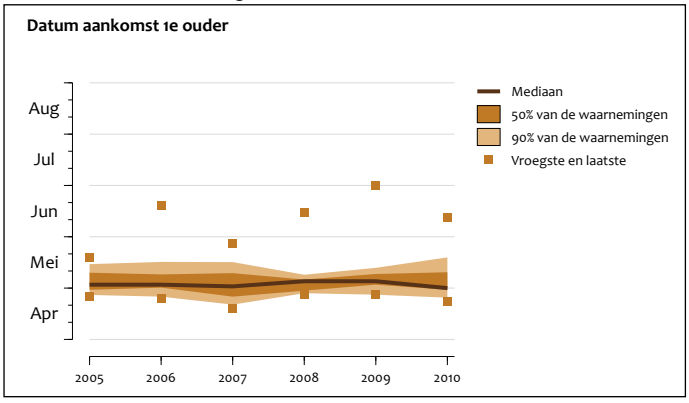
Figuur 1. Verloop van de bezetting van de nestplaatsen met camera's van GBN.

Toelichting bij de getallen

Hieronder is voor de datums de mediaan gebruikt. Wat is dit? Stel je hebt een rijtje getallen, gesorteerd van klein naar groot, dan is de mediaan het middelste getal. Dus niet het gemiddelde. Waarom is de mediaan gebruikt voor de datums? Omdat Gierzwaluwen niet netjes verspreid in de tijd dingen doen (aankomen vanuit Afrika, een eerste ei leggen, enz.), geeft de mediaan een beter beeld van het moment waarop 'de meeste Gierzwaluwen' iets doen. Verder tonen de figuren tussen welke datums 50% en 90% van de waarnemingen vallen, en zijn de vroegste en laatste waargenomen datums aangegeven.

Aankomst van de ouders op de nesten

Hoewel we buiten in de natuur de effecten van klimaatverandering kunnen zien, blijft de aankomstdatum van de Gierzwaluwen nagenoeg gelijk (in ieder geval over de betrekkelijke korte periode 2005-2010; Figuur 2). De eerste vogels komen tussen 18 april (in 2007) en 26 april (in 2008 en 2009) terug op het nest. Zo'n 8 dagen later zijn 50% van de nesten bezet. Je kan ook in de figuur zien dat het ene jaar de vogels in een korte periode terugkomen (bijvoorbeeld in 2008: de band is smaller) en in andere jaren veel meer verspreid in de tijd (bijvoorbeeld 2007 en 2010). 2010 was een vroeg jaar voor de aankomst van de Gierzwaluwen. De vogels die als laatste een nest bezetten zijn de jonge vogels die pas in de loop van het broedseizoen een nestplaats kiezen.

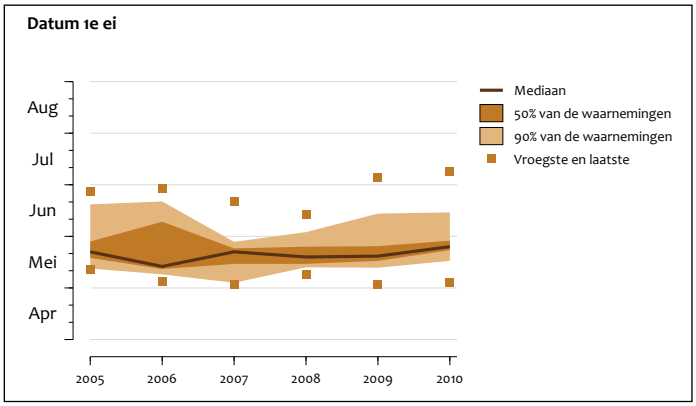

Figuur 2. Verdeling van de datum van aankomst van de 1e oudervogel over de jaren.

De twee oudervogels komen in 21% van de nesten op dezelfde dag terug op het nest. Meestal duurt het echter zo'n 2 dagen voordat de tweede oudervogel aankomt. Maar het kan ook 3 weken duren. Of dat dan dezelfde partner als het vorige jaar is, weten we niet. Het kan net zo goed een nieuwe partner zijn, omdat we ook gezien hebben dat Gierzwaluwen al een paar dagen na aankomst een nieuwe partner gaan zoeken.

Datum eerste ei

Het eerste ei wordt meestal zo'n 10 dagen na aankomst van de tweede ouder gelegd. De vroegste datum is 1 mei, maar de helft van de eerste eieren zijn pas rond 18 mei gelegd. Tot in juli kunnen er eieren gelegd worden. Dit zijn dan vervolglegsels als het eerste legsel na bijvoorbeeld gevechten verwijderd is. Hoewel de datum waarop het allereerste ei wordt gelegd niet zoveel verschilt van jaar tot jaar, zijn er wel vroege en late jaren. In 2006 was op 11 mei al in de helft van de nesten het eerste ei gelegd. In 2010 was dat pas op 24 mei. Dit is opmerkelijk omdat 2010 juist een vroeg jaar was voor de aankomsten. De erg koude periode in mei 2010 was de oorzaak van het uitstel van het broeden bij veel paartjes.

Figuur 3. Verdeling van de datum van het leggen van het 1e ei.

Gemiddeld broedsucces

In Tabel 1 staan gegevens van het broedsucces van de Gierzwaluwen. Leuk om te zien is dat het broedsucces per nestplaats hoger is dan per broedsel. Voor Gierzwaluwen werken dit soort statistieken net even anders dan voor andere vogels. Het is bij Gierzwaluwen heel gewoon dat een jong paartje een nestplaats in bezit neemt, maar daar het volgende jaar pas met broeden begint. Toch kan je dit het eerste jaar geen mislukt nest noemen (het is immers de aanloop naar een mogelijk lange periode van succesvolle broedsels). Ook vinden er regelmatig gevechten om de broedruimte plaats. Na zo'n gevecht kan het paartje uit andere vogels bestaan dan ervoor. Dan zal het nieuwe paartje ook met een nieuw legsel beginnen. Een broedsel van het eerste paartje is dan mislukt, maar er kunnen nog steeds jongen van het tweede paartje uitvliegen (tot zelfs in september). Het broedsucces per paar kan je dan wel berekenen, maar het zegt in dit geval niets over de voedselbeschikbaarheid (zoals het bij andere vogels vaak geïnterpreteerd wordt) maar alleen over de lokale concurrentie om nestplaatsen. De standaard-methode voor het berekenen van het broedsucces (door SOVON gebruikt) houdt ook rekening met (doet aannames over) de lengte van het broedseizoen van de Gierzwaluw. Via de camera's kunnen we echter de hele nestperiode waarnemen, waardoor deze aannames niet nodig zijn. Zo wordt in de standaard-berekening de lengte van de nestperiode op 66 dagen gesteld: als het nest 66 dagen lang is geobserveerd, dan is het broedsucces met 100% zekerheid vast te stellen. Uit de camera-waarnemingen blijkt echter dat in eenderde van de nesten de nestperiode langer duurt (tot maximaal

80 dagen). Het volgen van een nest gedurende 66 dagen geeft dus niet per definitie totale zekerheid over het broedsucces. In diverse steden worden invliegplaatsen van Gierzwaluwen geteld. Daarom is ook het broedsucces per bezet nest gegeven.

Tabel 1. Algemene gegevens en gegevens over het broedsucces van de Gierzwaluw, waargenomen via GBN-camera's, in de periode 2005-2010.

	Gemiddeld	Standaard-afwijking	Minimum	Maximum	Aantal
Algemene gegevens can de camera-waarnemingen per jaar					
Aantal steden/dorpen	23	3,3	18	27	6
Aantal nesten	34	3,7	27	37	6
Aantal broedsels	39	4,8	32	46	6
Gegevens per succesvol legsel					
Aantal eieren	2,51	0,53	1	4	181
Aantal uitgekomen jongen	2,41	0,58	1	3	181
Aantal uitgevlogen jongen	2,21	0,64	1	3	181
Broedsucces per jaar					
% succesvolle nesten	91%		85%	100%	6
% succesvolle legsels	79%		72%	82%	6
% invliegplaatsen met succesvolle broedsels	66%		54%	74%	6

Verschil tussen natuurlijke en kunstmatige nestplaatsen
Bij het uitwerken van de gegevens voor het artikel in Limosa kwamen we verschillen tegen in het broedsucces tussen natuurlijke nestplaatsen (onder daken en in gaten) en kunstmatige nestplaatsen (in nestkasten, neststenen en via gierzwaluwdakpannen). De verschillen zijn:

1. Relatief meer mislukte legsels in natuurlijke nestplaatsen;
2. Relatief minder vervolglegsels in natuurlijke nestplaatsen;
3. Minder uitgevlogen jongen per succesvol nest in natuurlijke nestplaatsen.

Een grotere sterfte van het aantal jongen in natuurlijke nestplaatsen heeft waarschijnlijk te maken met hogere temperaturen in de nesten (zie het artikel in Limosa of in een volgend Bulletin).
De nestkasten en neststenen worden over het algemeen op schaduwrijke plaatsen aangebracht, terwijl Gierzwaluwen voor hun nestgelegenheid op veel plaatsen zijn aangewezen op natuurlijke nestplaatsen die minder gunstig gelegen zijn ten opzichte van de zon. Het zou interessant zijn om te zien of er ook verschil is tussen bijvoorbeeld nestkasten en neststenen. Hiervoor zijn echter meer gegevens nodig.

Een punt van aandacht is de aanwezigheid van muizen en andere dieren in natuurlijke nestplaatsen tijdens het broedseizoen van de Gierzwaluwen. Deze dieren worden af en toe via de camera's bij de nesten gezien. Deze dieren kunnen ziektes overbrengen op de jonge vogels.

De kalender van de Gierzwaluw in Nederland
De datums in het broedseizoen van de Gierzwaluw in Nederland staan samengevat in Tabel 2. Hiermee is de kalender van de Gierzwaluw in Nederland gemaakt. De figuur (die u tegoed houdt) geeft duidelijk weer dat er een grote spreiding is in de datums. Zo worden de eieren in een periode van ruim anderhalve maand gelegd en vliegen de laatste jongen pas in september uit. De broedperiode van de Gierzwaluw in Nederland loopt van half april tot half september. Dit zijn 154 dagen, dus veel meer dan de alternatieve naam voor de Gierzwaluw (100-dagen vogel) doet denken. Voor het plannen van werkzaamheden in de bouw op plaatsen waar Gierzwaluwen broeden of zouden kunnen broeden, is dit van groot belang om rekening mee te houden (om verstoring te voorkomen).

Tabel 2. Overzicht van de belangrijke datums in het broedseizoen van de Gierzwaluw in Nederland op basis van de waarnemingen met GBN-camera's in de periode 2005-2010.

Gebeurtenis	Vroegste	Mediaan (50 %)	Laatste
Aankomst eerste ouder	18-4	1-5	19-7
Eerste ei	1-5	18-5	6-7
Eerste jong uit het ei	20-5	9-6	31-7
Eerste jong uitgevlogen	30-6	21-7	10-9
Laatste jong uitgevlogen	4-7	23-7	14-9
Vertrek laatste ouder	16-7	27-7	17-9

Vervolg van het camera-project
Fred van Vliet heeft de inzameling van de gegevens per 2010 overgenomen. Een deel van de gegevens over 2010 zijn door hem ingezameld en gerapporteerd in het Gierzwaluwen Bulletin (2010, nummer 2, pagina 6-8). Daarna zijn door de auteurs aanvullende gegevens (extra broedsels en extra gegevens) van 2010 opgevraagd, opgeslagen en in dit artikel verwerkt. De gegevens van 2010 in dit artikel wijken dus af van die in het artikel van Fred.
Om over een aantal jaren weer een overzicht van de gegevens te kunnen maken, pleiten we ervoor om de interpretatie van de gegevens gelijk te houden. En ook om de gegevens in de database van GBN te blijven opslaan. Zonder deze database kon dit overzicht niet gemaakt worden. Weliswaar worden de gegevens ook bij SOVON opgeslagen, maar hierin worden alleen de algemene gegevens opgeslagen, en niet de gegevens die voor de Gierzwaluwen specifiek zijn.
Te vaak worden nog gegevens ingestuurd met interpretaties van waarnemingen in plaats van de (ruwe) waarnemingen zelf. Een voorbeeld: het uitkomen van de jongen wordt berekend als er twee van de drie jongen zijn waargenomen. Het staat echter niet vast wanneer de jongen uitkomen en ook niet hoeveel tijd er tussen het uitkomen van jong 1 en jong 2 zit. Dan dus liever alleen vermelden dat er op een bepaalde dag twee jongen gezien zijn. Het oude waarnemingsformulier is niet echt handig bij het registreren van de ruwe waarnemingen. Daarom is er een nieuw formulier gemaakt waarop je beide kan vermelden: zowel de ruwe waarneming als de belangrijke gebeurtenissen (als je die echt gezien hebt). Het formulier is op te vragen bij Fred van Vliet en binnenkort ook van de website te downloaden.
In het artikel in Limosa gaan we ook nog in op het verschil tussen eerste legsels en vervolglegsels, op de uitvliegtijden van jongen gedurende de dag en op de relatie tussen broedsucces en het weer. Dit zal in een volgend nummer van het Bulletin besproken worden.

Conclusie
De camera's bij de nesten van de Gierzwaluwen hebben veel nieuwe gegevens opgeleverd. De aantallen van eieren en jongen konden nauwkeurig gevolgd worden. Ook was er door de camera's veel van het gedrag op het nest waar te nemen. Bijvoorbeeld de langdurige gevechten op de nesten waaruit blijkt dat de concurrentie om nestruimte stevig kan zijn. En dit alles zonder de Gierzwaluwen op de nesten te verstoren. Verbeterpunt is de nauwkeuriger registratie van wat er wordt

gezien en de soepeler inzameling en opslag van de gegevens. Bijvoorbeeld lijkt het erg interessant om het moment van uitvliegen van de jongen beter te bestuderen en nauwkeuriger vast te leggen (zie het artikel in Limosa of in een volgend Bulletin). Dit kan er voor zorgen dat we over een paar jaar nog meer leuke en (ook wetenschappelijk) waardevolle dingen over de Gierzwaluw te weten komen.
Met dank aan allen die door de jaren heen hun gegevens trouw hebben opgestuurd. Het heeft even geduurd voordat we dit overzicht konden maken en jullie echt konden laten zien hoe waardevol de gegevens zijn. Dit kost altijd enkele jaren van waarnemen. Er ligt nu een mooie serie gegevens. Blijf vooral de gegevens insturen zodat we over een paar jaar weer een mooi overzicht kunnen maken, wellicht weer met nieuwe en verrassende resultaten.

Rein Stuurman

Rein Stuurman is vooral bekend door zijn illustraties in Zien is kennen!, een uiterst handzaam vogelgidsje uit 1937. Het 'boekje met de drukknoop fungeerde generaties langs als hét naslagwerk voor vogels. Stuurman maakte het samen met 2 Zaanse natuurvrienden.
Na het uitkomen van deze gids werd er bijna geen vogelboek meer uitgegeven zonder de plaatjes van Stuurman. Het maakte hem tot dé vogelillustrator van Nederland. Als geen ander verstond hij de kunst om, zonder alle veren afzonderlijk te schilderen, met enkele penseelstreken aan te geven hoe het verenpak van een vogel in elkaar zit.
Stuurman werd geboren in 1900. Na het doorlopen van de HBS kwam hij op kantoor terecht. In zijn vrije tijd leerde hij tekenen en schilderen. Na een opleiding aan de Rijksacademie in Amsterdam gevolgd te hebben, besloot hij op dertigjarige leeftijd om zijn kantoorbaan op te geven en zelfstandig kunstenaar te worden.
Hij illustreerde vervolgens schoolboeken, kalenders en tijdschriften. Zijn tekeningen waren te zien in 142 kinderboeken. Naast werken in aquarel en potlood, maakte hij olieverfschilderijen, houtsneden en beeldhouwwerken.
De liefde voor de natuur bleef. Stuurman ging vogeldagboeken bijhouden waarin hij nauwgezet noteerde wanneer hij een kramsvogel zag of een kuifeend.
Samen met natuurkenner Rinke Tolman maakte hij een aantal plaatjesboeken voor koffiebrander Kanis & Gunnik.

Aquarellen van Rein Stuurman zijn te zien van 28 juni t/m 31 augustus 2011 in het Natuurmuseum Friesland, Schoenmakersperk 2, 8911 EM in Leeuwarden. Openingstijden: dinsdag t/m zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
De tentoonstelling in het Natuurmuseum is gebaseerd op een van de door hem gemaakte boekjes De luister van Zuid Friesland. K&G, dat later werd overgenomen door Douwe Egberts, gaf de originele aquarellen (zo'n 50 stuks) in 1994 in bruikleen aan het museum. Douwe Egberts ging op in Sara Lee, die in 2006 besloot de aquarellen aan het museum te schenken.
In de tentoonstelling zijn zowel de originele prenten als het boekje te zien. Het bijzondere van de selectie is dat het de veelzijdigheid van de schilder goed weergeeft. Naast vogels, zoogdieren en reptielen, vind je in De luister van Zuid Friesland ook plaatjes van landschappen, molens, schepen, archeologische vondsten en schaatstaferelen.
De plaatjesboeken zijn inmiddels vergeeld, maar de originele aquarellen zien er nog opmerkelijk fris uit.

Bron: Vara's Vroege Vogels

'How swift are swifts?'

Of: Hoe snel kunnen gierzwaluwen vliegen?

In het blad Journal of Avian Biology, volume 41, Issue 1, January 2010 verscheen een artikel van de hand van Per Henningsson, L. Christoffer Johansson en Anders Hedenström over de snelheden die gierzwaluwen kunnen ontwikkelen. Gierzwaluwen staan bekend om hun snelle vlucht, iets wat veel mensen intrigeert. Echter, eerdere onderzoeken naar vliegende gierzwaluwen lieten zien dat de vogels opereren binnen een smal bereik van vluchtsnelheden vergeleken met de meeste andere vogels. In dit onderzoek richtten we onze aandacht op hun speciale gedrag tijdens de jaag- of giervluchten. Tijdens deze vluchten lijken de vogels heel hoge snelheden te bereiken, daarom gebruikten we een stereo 'hi speed' camera om de snelheden accuraat vast te leggen.
We konden vaststellen dat de vogels tijdens de gier- of jaagvluchten veel hogere snelheden bereikten dan tijdens de trek of 'slaap'vlucht, gemiddeld 2 x zo snel. De hoogste horizontale snelheid die werd genoteerd was 111,96 km/uur. Dit is de hoogste snelheid gemeten voor een gierzwaluw op eigen kracht vliegend.
Het hele (Engelse) artikel is te vinden op http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1600-048X.2009.04850.x/abstract

Illustratie: Jos Zwarts, gemaakt voor de broedvogelatlas Noord-Holland

REGIONIEUWS

Gierzwaluwen in het De La Mar Theater in Amsterdam

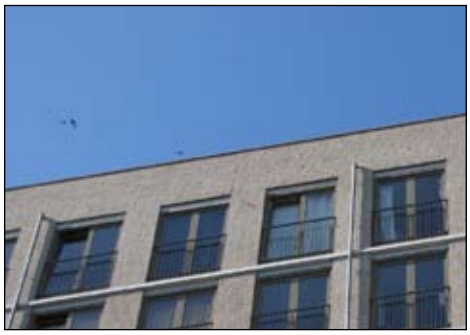

Als bouwkundig uitvoerder heb ik het voordeel dat ik dicht bij het vuur zit. Zo heb ik in het verleden al op meerdere werken nestvoorzieningen voor gierzwaluwen in nieuw te bouwen gebouwen kunnen verwezenlijken.
Zo werd ik in augustus 2009 betrokken bij de nieuwbouw van het theatercomplex voor de Van den Ende Foundation. Het DeLaMar theater aan de Marnixstraat, naast het hotel Americain. Pal in hartje Amsterdam. Als uitvoerder voor HR Bouw was ik verantwoordelijk voor de sluiting van de gevels en de daken. Al snel had ik door dat dit fantastisch mooie gebouw een hele geschikte gevel had waar heel goed gierzwaluw nestkasten opgenomen zouden kunnen worden. Na op een gunstig moment een balletje op te hebben gegooid kreeg ik te horen dat besteksmatig al voorzien was in het plaatsen van nestvoorzieningen voor gierzwaluwen. Hiervoor overigens hulde voor Gerard Schuitemaker die op professionele wijze het voorwerk heeft verricht. Voor mij was het nu verder een zaak van het technisch uitwerken van het plan.
Er is hier gekozen voor een compleet weg metselbare nestkast van het merk Vivara. De nestkast is tegen een prefab betonwand aangeplaatst, met ertussen een dunne laag tempex voor thermische onderbreking. De bovenzijde van de kasten is voorzien van een laag dakbedekking tegen eventueel water. Het geheel is opgenomen in metselwerk en de voorzijde van de kasten is beplakt met steenstrips. En later na het voegen zijn de ovale gaten geboord.
Al heel snel bleek dat DeLaMar de gierzwaluw een warm hart toedraagt want al vrij snel kreeg ik de vraag van de PR afdeling of ik in een spotje mijn passie voor de gierzwaluw wilde toelichten. Een buitenkans die ik me geen twee keer liet vragen. Het spotje is te zien op de site van de Gierzwaluwbescherming - Nederland en op www.delamar.nl. Ik verwacht dat de nieuwe kolonie van het DeLaMar theater een groot succes wordt omdat in de zeer nabije omgeving al een reeds bestaande gierzwaluwkolonie huist in panden naast het theater.
Met veel trots kijk ik terug op een zeer geslaagd project en heel mooi theater voor een zeer begaan opdrachtgever.

Hans Willemsen, Haarlem

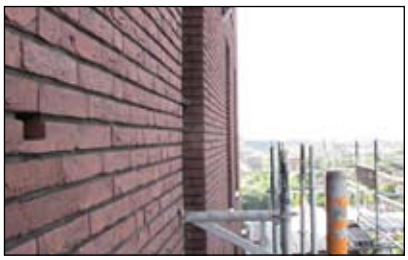
Projecten in en rond Nijmegen

Project Hessenberg in hartje centrum Nijmegen.
Projectontwikkelaar Heijmans heeft het ontwikkeld en het is begin 2010 opgeleverd. Er zijn 22 neststenen in opgenomen, verdeeld over drie blokken. In het blok op de foto's is boven elk raam een neststeen ingebouwd, in totaal 7 stenen op rij. Hoogte is zo'n 27 meter, dit blok steekt boven de rest van de bebouwing uit. De lichte gevelstenen zorgen ervoor dat de invliegopeningen goed opvallen. In de eerste zomer na oplevering vlogen er al gierzwaluwen in en uit. Wellicht heeft de goed zichtbare invliegopeningen in combinatie met de aardige hoeveelheid gierzwaluwen in de omgeving bijgedragen aan dit succes. Het was een geweldige ervaring om te zien dat gierzwaluwstenen laten plaatsen in nieuwbouw meer dan de moeite waard is.

De Maas Waal in Nijmegen
Een ander project van dezelfde projectontwikkelaar is De Maas Waal in het westen van Nijmegen. Een groot appartementencomplex waar 20 neststenen zijn ingebouwd. Oplevering begin 2011 meen ik. In een woontoren zijn 9 neststenen in de noordgevel ingemetseld. Vanaf de 10de verdieping tot bovenaan de 15de verdieping. Ik schat dat de eerste twee op zo'n 26 meter hoogte zitten en de bovenste op zo'n 40 meter. Hetzelfde geldt voor de oostgevel, daar zijn nog eens 6 neststenen ingemetseld. Er zijn nog 2 stenen op een dikke 10 meter verwerkt in een ander blok en nog eens 3 op dezelfde hoogte van een ander blok.

Bouwproject Nije Hof in Angeren
Hiervoor werd ik benaderd door aannemer Meuwsen Bouw BV. De aannemer kende me van mijn eerste 'gierzwaluwproject' (een renovatie) in 2008. Er zijn in project Nije Hof 24 neststenen ingemetseld. Het leuke is dat er ook nog eens 12 voorzieningen voor vleermuizen zijn ingebouwd (houten kasten in de spouwmuur). De spleten op de foto zijn voor die voorzieningen bedoeld. De 2 nestkasten zijn opgehangen op verzoek van een bewoner opgehangen. Dit i.p.v. ingebouwde neststenen. Op mijn website, www.xjochemx.nl/ gierzwaluwen is meer informatie te vinden over deze projecten.

Jochem Kühnen

Foto's: J. Kühnen

Renovatie plan 'de Blenke' Hellendoorn

In het dorp Hellendoorn ligt de prachtige woonwijk 'de Blenke', bestaande uit ruim 250 woningen. Voor 127 van deze woningen werd in 2007 een groot renovatie plan ontwikkeld. Naast de interne verbouwing moesten ook alle daken met goten en schoorstenen totaal worden vervangen. Een zeer ingrijpende operatie.
In het overleg met de bewoners werden door de bewoners ook de broedlocaties van de Gierzwaluwen ter tafel gebracht. Dit was in het geheel niet voorzien, mede omdat er geen onderzoek naar gedaan was. In een vervolg overleg kwam er een positief signaal vanuit de woningcorporatie, zij wilden graag van ons horen hoe dit het beste op te lossen was. De zomer van 2009 werd dan ook gebruikt om in kaart te brengen waar de locaties zich precies bevonden.
Inlichtingen werden ingewonnen bij diverse personen en ook het boekje uit Amersfoort kwam op tafel. Tellingen wezen uit dat bij 5 eindwoningen van het te renoveren complex minimaal 6 nestlocaties aanwezig waren.
Samen hebben wij besloten om de kopwoningen, liggend op het noorden en het oosten, te voorzien van de Gierzwaluw-inbouwsteen (type zichtbaar) van Vivara, afm.: 31x17x17cm. 8 woningen kwamen hiervoor in aanmerking met in totaal 32 kasten.
Ook werd besloten om bij één woonblok vogelvide toe te passen, iets waar de bewoners niet om stonden te juichen.
Eind 2009 zou gestart worden met de renovatie, maar u weet, vorst en sneeuw heerste over ons land. Half januari toch eens voorzichtig met de daken begonnen maar helaas, het ging beslist niet.
Half februari kon de aannemer van start met de daken. Dit resulteerde er in dat de planning voor de woningen met nestlocaties wel erg krap werd.
29 april: de eerste gierzwaluwen om het huis, dat nog geheel ingeklemd stond met steigermateriaal. Gierzwaluwen waren op zoek naar de voor hen zo bekende nestruimtes. Deze waren er niet meer, maar als alternatief waren de neststenen al wel geplaatst. Op 5 mei zijn de steigers verwijderd omdat de werkzaamheden aan het dak gereed waren.
Die avond vanaf een uur of 8 hebben wij de lokgeluiden gedraaid en de gierzwaluwen kwamen terug om te zien wat er gaande was. 9 mei was de dag dat we ontdekten dat er 2 nestkasten in gebuik genomen waren. Uit onderzoek blijkt later dat er van de 32 kasten 5 bewoond geweest zijn. Een hele geruststelling, vooral omdat de winter de planning totaal overhoop haalde.

U zult begrijpen dat de gierzwaluwen 'Woning-stichting Hellendoorn', gevestigd te Nijverdal, zeer erkentelijk zijn voor hun inspanning om de nestlocaties veilig te stellen.
De buurtbewoners hebben hun “medebewoners” inmiddels ook leren kennen en waarderen, iets wat voordien niet was te merken.

Voor in formatie: *Albert Stevens*
de Notenhoek 26, 7447 XP Hellendoorn
Mail: albertjanstevens@hotmail.com

Aangeboden: 60 nieuwe duurzame appartementen in Oisterwijk

De voormalige leerfabriek in Oisterwijk bestaat uit een aantal vervallen gebouwen die deels gesloopt en deels gerenoveerd zullen worden. Eind vorig jaar is men begonnen om het ketelhuis op te knappen.

Ondanks groepen foeragerende gierzwaluwen boven de fabrieken hebben we nooit invliegbewegingen waargenomen of andere indicaties gezien die erop zouden kunnen wijzen dat hier gierzwaluwen broeden. Maar omdat in de directe nabijheid meerdere broedplaatsen bekend waren leek het ons zinnig om eens met de gemeente (de opdrachtgever van de renovatie) te gaan praten. Het gevolg was dat we toestemming kregen om in de toren 30 broedruimtes te realiseren.

Een klein probleem was dat de toren, die gediend heeft voor de doorvoer van elektriciteitskabels, alleen buitenom via een plat dak toegankelijk was en dat ook in de toren een ladder gebruikt moest worden om bij de gemetselde nissen op 6 meter hoogte te komen.
Gelukkig stond het gebouw in de steigers en al snel klommen we als volleerde bouwvakkers over de steigers en ladders. Met emmers vol afval dat door broedende duiven in de loop van de jaren in de toren achtergelaten was, met materialen om een trap te maken, met gereedschap en materialen om elektriciteit aan te leggen en met 31 gierzwaluwkasten.

Toren van het ketelhuis *foto's: H. Nilsen*

Voor het boren van de gaten in de 35 cm dikke muur kregen we hulp van professionele vaklui maar verder werd de hele klus geklaard door vrijwilligers van IVN Oisterwijk e.o. en vogelwerkgroep Midden-Brabant.
Met de nodige vakkennis en vooral veel enthousiasme werden problemen opgelost. Zo werd de spouw, die onverwacht in de nissen aanwezig bleek, overbrugd met opgeruwde pvc-pijpen. En met veel met reken- en tekenwerk werden de invliegopeningen precies gelokaliseerd tussen de aan te brengen lamellen die het gebouw weer een authentieke uitstraling moeten geven.
Het resultaat mag er zijn: een prachtig gerestaureerd stukje industrieel erfgoed met als meerwaarde duurzame nestruimte voor de gierzwaluw.
En terwijl we hier nog volop aan het werk waren bleek dat er hemelsbreed 500 meter verderop ook woonruimte gecreëerd werd voor de gierzwaluw. Bij de renovatie van de gevel van het kantoorgebouw van de woonstichting werden 30 kasten ingemetseld. Weliswaar naar aanleiding van contact met ons maar

dat is ook het enige dat we hoefden te doen. Door voegersbedrijf van Heesch uit Stiphout zijn kasten op maat gemaakt en ingemetseld waarbij iedere kast zelfs van veertjes is voorzien. En nu maar hopen dat er snel nieuwe bewoners komen.
Als gierzwaluwwerkgroep zijn wij erg blij met deze uitbreiding van de broedgelegenheid. Weliswaar zijn in Oisterwijk nog veel gierzwaluwkasten onbezet maar deze broedruimtes vormen een duurzame oplossing voor de problemen waar onze stadsvogels mee te maken hebben.
Hierdoor is de kans dat de gierzwaluw als broedvogel ook in de toekomst in Oisterwijk zijn stekje vindt weer aanzienlijk toegenomen zodat we op warme zomeravonden kunnen blijven genieten van de acrobatische toeren en het geluid van de gierzwaluw.
Een uitgebreid verslag van dit project met foto's is te vinden op de site van GBN: http://gierzwaluwbescherming.nl/vereniging_actueel_nieuwopdesite.html

Hier vindt u ook ons uitgebreide jaarverslag met daarin een verslag van de inventarisatie 2010, informatie over de gierzwaluw en onze andere activiteiten.

Namens de gierzwaluwwerkgroep Oisterwijk, Hannie Nilsen

Projecten in Amsterdam

Project Oostburg
In 2009 werd de werkgroep benaderd door een bewoner in de Oostenburgerdwarsstraat. De Alliantie zou gaan renoveren. De werkgroep nam contact op en kwam in gesprek met Rabi Khetabi, de projectleider. Er werden afspraken gemaakt en vooraf gekeken waar de vogels invlogen. Veel invliegplekken werden gevonden. De vogels nestelden vooral achter de kantpannen. De opening tussen de pannen en de muur zou behouden blijven en er zou geen lat worden bevestigd tussen de pan en muur, waarmee in het algemeen de toegang tot het dak wordt afgesloten.
Verder wilde de corporatie enkele gierzwaluwpannen leggen en op het noorden 20 beugelkasten plaatsen. Dit project gaat dit jaar de tweede fase in. De uitvoerder heeft zelfs strootjes in de beugelkasten gedaan! De vogels kunnen terugkomen.

Nestkasten ophangen met de hoogwerker Boogert
Op 31 maart, in de stromende regen, heeft de werkgroep 16 beugelkasten geplaatst aan de Ziezeniskade, de achterzijde van de Weteringsschans en 13 aan een pand aan de Kerkstraat.
De actie verliep voorspoedig omdat de bewoners flink meehielpen.
Dit leverde voor de werkgroep een nieuwe deelnemer op: Mathieu Woldhuis.

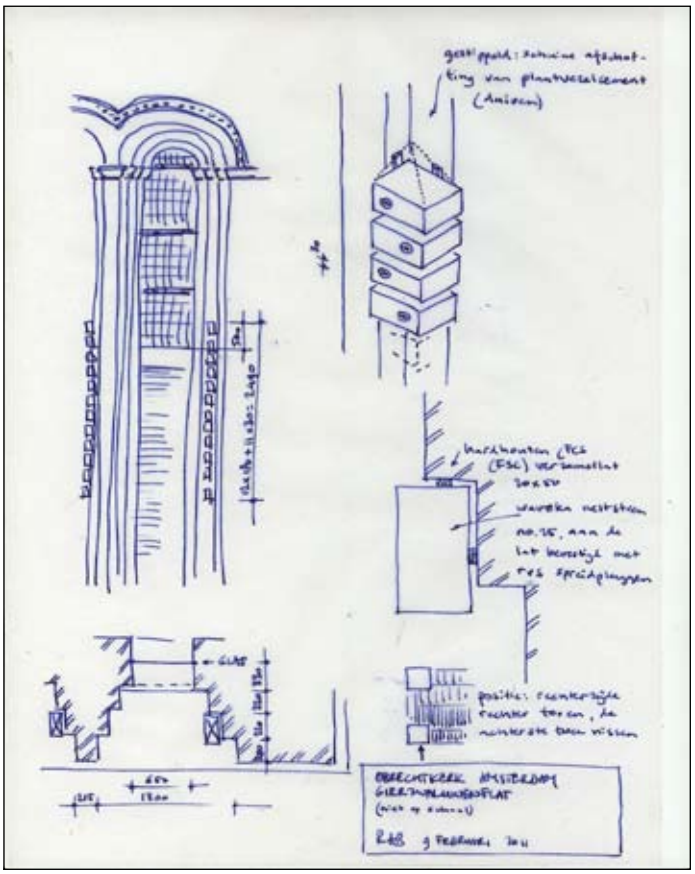
De La Mar Theater
30 Artidomuskasten zijn aan de achterzijde van het De La Mar Theater ingemetseld. Hans Willemsen was betrokken bij dit project en had het voorstel om bij de dakkappen een opening te handhaven. Deze geven de mogelijkheid om in te vliegen voor vleermuizen en gierzwaluwen. Zie bladzijde 7 voor een uitgebreider verhaal van Hans Willemsen over het De La Mar Theater.
Frans Levelt en ik hebben 6 beugelkasten opgehangen bij Marianne Notmeier op 7 april. Frans heeft het apparaat voor het afspelen van lokgeluiden gerepareerd. De accu en de speaker werden ook vervangen.

Burgerziekenhuis klaar
Het voormalige Burgerziekenhuis aan de Linnaeusstraat is af. De invliegopeningen bij de boeidelen zijn behouden en de loodslabben aan de achterzijde is na de renovatie niet meer toegepast.

Blankenstraat en Tsaar Peterstraat
De werkgroep werd in januari benaderd door bewoonster Marga Kunst. Zij bracht ons op de hoogte van werkzaamheden aan de gevels en daken in deze straten. Wij hebben corporatie Eigen Haard benaderd en in maart afspraken kunnen maken. De gootbekisting wordt vervangen. Hier zijn nesten te verwachten daar waar de bekisting is doorgerot.
De uitvoerder gaf aan wel mee te willen denken. Ons voorstel was om tegen de gevel sleuven te maken van 3x7 cm. Besloten is dat elke hoek een sleuf krijgt. Dat zijn dan 8 sleuven per blok. Een toename van nestgelegenheid.

De Obrechtkerk
Deze kwestie loopt al geruime tijd. De projectleider voelde eerst niet veel om mee te denken aan een oplossing. De vogels nestelden hier in de gootbekisting daar waar deze doorgerot was.
De heer Everts had in 2010 een gesprek met Marleen Andriessen. Op 15 maart kwam hij met een voorstel om 20 neststenen Waveka te stapelen aan de zijkant van de kerk 'in console' (zie de ontwerpschets hieronder).
Dit zou totaal € 3800 kosten. De werkgroep heeft bij het Educatiecentrum Amsterdam subsidie aangevraagd voor € 2500. Bewoner Peter Lantink heeft zich bereid verklaard om garant te staan voor dit bedrag.

Gerard Schuitemaker

Voordorp (Utrecht) 2010: drama en euforie

Het broeden in 2009 in de onderste van mijn twee nestkasten in Het Groene Dak in Voordorp, leek zich te gaan herhalen in de zomer van 2010. En de camera die in het voorjaar 2010 in de onderste nestkast geplaatst was, moest daar de bewijsvoering voor geven. In de bovenste nestkast had zich wederom, evenals voorgaande jaren, een spreeuwenpaar gesetteld.
29 april 2010 om 19.04, aan de vooravond van Koninginnenacht, kwam de eerste gierzwaluw in de onderste nestkast.
De tweede volgde een minuut later. Waarschijnlijk hadden ze een lange en vermoeiende tocht achter de rug, want ze hebben tot de volgende ochtend 11 uur uitgeslapen. De volgende dagen zijn ze steeds rond 9 uur 'opgestaan' en ´s avonds kwamen ze steeds terug om met zijn tweeën te overnachten. Althans dat ging zo 6 nachten door. Toen veranderde er iets. Elke nacht daarna, kwam slechts 1 gierzwaluw in de onderste nestkast. Soms zat hij/zij stil in een hoekje, soms hing hij/zij uren aan de wand. Dat heeft 17 nachten geduurd, slechts 1 gierzwaluw. De tweede kwam niet meer. Ik vermoed dat er iets dramatisch was gebeurd met de tweede (ongeluk? boomvalk?).
Intussen ging in de bovenste kast de groei van de spreeuwenjongen gestaag door. Rond 21 à 22 mei zijn die uitgevlogen. Vervolgens is er in de dagen daarna rondom de kasten veel vlieg- en gieractiviteit geweest van 3 à 4 gierzwaluwen. Op 26 mei meen ik een gierzwaluw in de bovenste nestkast te zien vliegen, maar een camera hangt daar niet in. In de tijd erna blijft er veel activiteit rondom de nestkasten en is gegier vanuit de bovenste kast waar te nemen. De onderste kast (waarin de camera hangt) blijft al die tijd leeg.
Kortom: na het drama in de onderste nestkast heeft zich in de bovenste nestkast, waarin spreeuwenjongen zijn grootgebracht, een gierzwaluwpaar geplaatst. Eind juli heb ik vanuit mijn kamer het gepiep van jonge gierzwaluwen kunnen horen. Vrijdagochtend 6 augustus heb ik een jong voor het vlieggat zien zitten. Diezelfde vrijdag heeft Rick Wortelboer 's avonds zitten te posten van 20.30 tot 23.00 met kijker en telescoop. Toch is het gierzwaluwjong waarschijnlijk die avond niet vertrokken, want zaterdagavond zat ie (of nummer 2?) weer voor het vlieggat. Zondag 8 augustus 2010 heb ik niets meer gezien. Mijn ervaring uit het totaal is dat spreeuwen en gierzwaluwen wel samengaan.
In het voorjaar van 2011 heeft Rick een camera in de bovenste nestkast geplaatst. Nu ik dit schrijf, op Koninginnedag 2011, kan ik melden dat in de bovenste nestkast 3 (wederom) spreeuwenjongen zitten en de onderste kast is nog steeds leeg. Ik heb zojuist wel 5 gierzwaluwen in de lucht boven Het Groene Dak gezien, maar nog niet in mijn kasten.

Mark van Ree

Amersfoort (vervolg)

Het is 20 april 2011 en Fred heeft alle afgesloten nestkasten weer geopend, in de veronderstelling dat de gierzwaluwen ook dit jaar weer vroeg terug zullen zijn in een van de kasten.
In 2010 kwamen 2 vogels direct achter elkaar al op 23 april op hun vertrouwde plekje terug. Aan de manier waarop ze elkaar benaderden was voor ons te zien dat het het koppeltje was dat deze kast al eerder had bewoond. Het vrouwtje legde 7 mei al het 1ste ei. Langzamerhand zijn toen al de nestkasten weer in gebruik genomen door de gierzwaluwen. In juni toen ook de jonge vogels waren gearriveerd was het een lust voor het oog en oor om de luidruchtige vluchten om het huis te bekijken vanuit je luie stoel. Er werd vaak aangevlogen op de nestkasten in de hoop een onbewoonde kast te scoren. Helaas kregen ze overal een luide afwijzing van vogels die van uit de kast luid schreeuwden.
Nu in 2011 heeft Fred nog een kast met 4 nestplaatsen gemaakt en onder de al bestaande kasten opgehangen. We hebben nu 16 nestplaatsen aan ons huis. Jammer genoeg is er geen plek om de kolonie verder uit te breiden. De buurman merkte tijdens het ophangen op dat langzamerhand er een bouwvergunning aanvraagd moet worden.

Het is vandaag Koninginnedag en hoog boven ons huis hebben we 2 gierzwaluwen gezien. Misschien is dit wel het eerste paartje van dit jaar.
Joepie! Zaterdagavond 9 uur, 30 april, onze 1ste gierzwaluw in een kast met camera.

Marjo van der Lelie, Amersfoort

Dongen, resultaat na e-mail contact

Na een mailtje van John van Gestel met de vraag: Ga ik de gierzwaluwenkast op de goede plek hangen?
Vervolgens noemt hij een aantal gegevens over een potentiële plek, zoals uitvliegruimte, breedte overstek, kleur overstek. Na beantwoording kwam deze reactie terug naar de redactie:
U heeft terug gemaild dat de overstek van 30 cm en de afstand van 7 meter naar het huis van de buurman voldoende is. De kleur van de kast niet speciaal wit hoeft te zijn.
Inmiddels heb ik een nestkast gemaakt het is niet de kast Bunschoten geworden omdat die te zwaar is om op een ladder naar boven te krijgen en bovendien zou kast de ontluchting van mijn zolder afsluiten.
Ik heb nu een kast gemaakt die aan 1 zijde onder de overstek hangt en geschikt is voor 5 broedplaatsen (zie foto) mocht de kast bewoond gaan worden dan kan ik altijd volgend jaar hem uitbreiden aan de andere kant van de overstek.

Rotterdam, nieuwe nestkasten voor Gierzwaluwen kolonie De Warande

Oude wijk

De GZ kolonie in de Warande, hartje Rotterdam en het project om deze te behouden, is bij lezers van dit bulletin al bekend (zie GZ nieuwsbulletin jaargang 8, mei 2009). De kolonie huist in een bijzondere buurt in hartje Rotterdam. Een wijk met een prachtige architectuur, gebouwd in de oorlogsjaren ter vervanging van de huizen die verloren zijn gegaan door het bombardement in het Centrum van R'dam. Brede grasvelden tussen de straten en dwars door de wijk een steegje, officieel de Frans Coenenstraat. Vele nestplekken zitten hier onder de dakpannen waar ze vanuit het steegje invliegen. Het is een van de grootste kolonies in Rotterdam, in de zomer vliegen er zo'n 100-tal vogels rond, een waar feest.

Dakrenovaties

Iedere straat heeft 3 blokken huizen, resp. 2, 3 en 4 hoog met mooie rode dakpannen. Deze liggen er nu zo'n 70 jaar op en zijn aan vervanging toe. Wij als GZ liefhebbers weten dan precies wat het gevaar is voor de kolonie:
verdwijnen van nestplaatsen! In 2008 heb ik de eerste actie opgezet omdat de aannemer notabene in het broedseizoen aan de slag ging! De dakrenovaties hebben toen 2 maanden stilgelegen, op last van de Milieupolitie Rijnmond, door mij gealarmeerd. Dakpanfabrikant Monier heeft voor deze straat 25 GZdakpannen gesponsord die er door de aannemer en mij zijn opgelegd. Een informatiebord over de GZ kolonie prijkt sindsdien op de zijgevel van het pand.

Bekendheid

Dit informatiebord heeft er onder andere voor gezorgd dat bewoners veel meer van bewust zijn geworden dat de vele zwaluwen die ze zien vliegen, daadwerkelijk in hun eigen wijk broeden. Ook een uitzending van NCRV van Bosch, Beuk en Haan (3 sept 2009) met landelijk bekende vogelaar Nico de Haan heeft tot trots van de bewoners geleid. Ik word nu in de wijk minder "meewarig" aangekeken als "rare vogel". Bewoners zijn trots geworden op hun kolonie.

Boswachters in Rotterdam

Het toezicht van de Flora- en Faunawet in Rotterdam wordt uitgevoerd door de boswachters die we in Rotterdam hebben. Dit klinkt goed, toch? Zo'n grote havenstad waar boswachters aan het werk zijn, er is tenslotte toch aardig wat groen in deze wereldstad en zo wordt er professioneel op toegezien dat de stadsnatuur niet wordt vergeten. Deze mannen hebben mij de afgelopen jaren goed geholpen met aansporing naar de eigenaren en aannemers toe om GZ-dakpannen te plaatsen. "U riskeert een boete als na oplevering geen nestvervanging is aangebracht. Ik adviseer u met deze dame mee te werken." Gelukkig is de gierzwaluw, en belangrijker nog, de nestlocatie zelf jaarrond beschermd. Hulde aan deze mannen van Gemeentewerken Rotterdam!

Gierzwaluwdakpannen

De bekendheid van de kolonie en de strakke toepassing van de Flora- en Faunawet door de boswachters heeft tot gevolg gehad dat er bij nog 2 panden in de wijk bij renovatie een flink aantal GZ dakpannen zijn gelegd, na aanwijzingen van mij over de gewenste locaties; (Leopoldstraat 15 stuks en momenteel in de Brussestraat 10 stuks). In totaal zijn er nu 47 gierzwaluwdakpannen in de wijk aangebracht. Met voortschrijdend inzicht en adviezen o.a. van Marleen Andriessen en Marjos Mourmans en liggen de dakpannen nu allen aan de schaduwkant van dakkapellen en plaats ik ze niet op de exacte plaats van de oude nestlokaties. De daken staan teveel in de zon, ondanks dat het om oost- en west georiënteerde daken gaat. De daken waren vóór de renovaties niet geïsoleerd waardoor de temperatuur nog redelijk laag kon blijven, maar nu wordt er bij de renovaties regenwerend doek gebruikt waardoor het te warm kan worden in de zon. Gelukkig heeft ieder portiek boven het trappenhuis een grote lichtkoepel waardoor er voldoende schaduwplaatsen voorhanden zijn.

Houtbewerkingslessen bij Rudolf Steinercollege

In een groot deel van de wijk waren er echter al renovaties geweest voordat ik de kolonie in beeld kreeg. In dit deel van de wijk is nu geen nest meer te vinden. De vogels vliegen er nog wel rond maar vinden geen plek meer om te broeden. Hiervoor kwam een prachtige oplossing in beeld door toevallig contact met de docent houtbewerking van de middelbare Rudolf Steinercollege, dhr Steven Wouters. De school ligt pal aan de wijk en werkt graag mee aan buurtprojecten. We hebben samen een project opgezet om leerlingen nestkasten te laten maken voor deze wijk, ter compensatie van de nesten die verdwenen zijn. In januari 2011 hebben we eerste een informatie avond gehouden voor de bewoners in de wijk. Nico van Dam heeft als vertegenwoordiger van GBN Zuid Holland, een prachtige powerpoint presentatie gegeven over de GZ in het algemeen en over zijn project in Krimpen a/d IJssel. Een boswachter van R'dam hield een presentatie over zijn werk en over de toepassing van de flora- en faunawetgeving. De bewoners kregen van mij uitleg over het project waarna ze zich konden opgeven voor een nestkast en als vrijwilliger om mee te helpen in het projectteam. Er waren ruim 40 geïnteresseerden op deze avond en 11 bewoners schreven zich in voor eigen nestkast. Ook de benodigde contactgegevens over VVE's e.d. werden doorgegeven, een mooi resultaat. Het project voor de leerlingen kon starten.

Lessen over gierzwaluwen

Door docent Steven Wouters, is een heel periodeblok gepland voor de gierzwaluwen en de nesten. Tijdens de eerste les heb ik les gegeven over de vogel, de achteruitgang van kolonies en meer specifieke informatie over de kolonie in de betreffende wijk, mijn opleiding tot biologiedocent kwam goed van pas. Hierna zijn de leerlingen aan de slag gegaan met het lezen en uitrekenen van de tekeningen van de nestkasten. Ik heb voor deze wijk voornamelijk gekozen voor het type Zeist voor de blinde muren aan de noordkant en type Roosendaal

Docent Wouters geeft het voorbeeld. Foto's: Y. Folmer

voor onder de brede dakgoten. Voor de bouwtekeningen is gebruik gemaakt van de uitgave van Marjos Mourmans – Leinders, Zwaluwen Adviesbureau; Gierzwaluwen en nestkasten, mei 2004. De leerlingen moesten bij het type Zeist de tekeningen van een enkele kast vertalen naar een blok van 3 broedruimten naast elkaar. Ik heb voor de kasten CFK cederhout besteld, duurzaam maar duur. Gelukkig zijn de kosten gedekt door de subsidie van de vogelbescherming die ik voor dit project heb ontvangen (met dank aan de Postcode Loterij). De kostprijs voor het hout was €1000,-. Hier zijn 16 nestkasten voor gemaakt, met in totaal 40 nestruimten, dus €25,- per nestruimte. Vergeleken bij de prijs voor kant-en-klaar kasten die te bestellen zijn bij div. instanties is dit een goede prijs, zeker voor de kwaliteit die wij voor elkaar gekregen hebben. Er is met eerste klas materiaal gewerkt, in een goed geoutilleerde houtwerk-plaats. Een prachtproject!

Persberichten

In samenwerking met het Rotterdams Milieu Centrum werden er in de afgelopen jaren regelmatig persberichten verzonden en hier werd goed op gereageerd. Er hebben artikelen gestaan in o.a. het AD Rotterdam, Telegraaf en de Metro en enkele regionale en wijkkranten. Ook Radio en TV Rijnmond hebben in de afgelopen jaren enkele keren een bericht over het project opgenomen. Landelijk zijn er uitzendingen geweest bij Vroege Vogels radio (VARA, juli 2008) en Bosch, Beuk en Haan (NCRV, 3 sept 2009). Er staat nu nog een uitzending bij Vroege Vogels op stapel, voor het programma onderdeel Vroege Kuikens, waarbij een jonge reporter verslag doet van een project wat met jongeren te maken heeft. Woensdag 20 april zijn hiervoor de opnames geweest, waarbij enkele leerlingen een nestkast bij een bewoner bij het balkon hebben opgehangen. De uitzending staat gepland voor zondagochtend 1 mei a.s. Het loont dus om pers uit te nodigen bij dit soort projecten, het geeft bekendheid over de gierzwaluwen en als GZ-beschermer word je door de bewoners serieuzer genomen als er over het project geschreven wordt. Het kost wat tijd om de juiste contacten te maken maar dan heb je wel wat!

Hoogwerker

Gelukkig heb ik dit niet project niet helemaal alleen hoeven dragen. Naast de steun van het Rotterdams Milieu Centrum en het buro Stadsnatuur Rotterdam heb ik sinds dit jaar ook een kleine werkgroep om me heen voor hand- en spandiensten. Ik ben er in geslaagd om ook in contact te komen met de gemeentelijke instanties. Er is een hoogwerker beschikbaar gesteld door Gemeentewerken om de kasten hoog op te kunnen hangen (boswachters vallen in Rotterdam onder GW), de buurtregisseur Eelco Stapelkamp heeft de portefeuillehouder Buitenruimte Jock Geselschap kunnen regelen om de eerste kast op hangen. Er zijn uitnodigingen in de wijk verspreid (door de leerlingen) voor een feestelijke "ophangen van de eerste kast" met koffie/thee. Dit heeft op zaterdag 16 juli jl. plaats gevonden. Samen met de portefeuillehouder heb ik op 6 meter hoog, in een hoogwerker, de eerste kast opgehangen. Er was een aardige verzameling van buurtbewoners, overig geïnteresseerden en pers. Wederom aandacht voor de gierzwaluw, die heeft in de loop van de jaren zo heel wat bekendheid gekregen in de buurt, de meeste bewoners zijn nu trots op hun vogels, weten er meer van en zijn meer bereid om bij renovaties rekening met de nestplaatsen te houden. Ik ben al benaderd door de voorzitter van een VVE van een groot pand in een aangrenzende straat voor advies. De gierzwaluw in Rotterdam staat zo in de aandacht van de bewoners en langzaamaan ook bij de bestuurders. We gaan de ontwikkelingen in de wijk in de gaten houden, zeker wat betreft het in gebruik nemen van de dakpannen en de nestkasten. Eén van de bewoners heeft ook aangegeven geïnteresseerd te zijn in het webcam project en zodra de kast bezet is gaan we die regelen. Ik hoop verder in navolging van o.a. Amersfoort, de woningbouwcorporaties en dienst Stedenbouwkunde en Volkshuisvesting hier in R'dam warm te krijgen voor het inbouwen van neststenen bij nieuwbouwprojecten.

Reportages van het project zijn te zien op:
www.rijnmond.nl – zoeken op gierzwaluwen (uitzendingen 7 juli 2008 en 16 april 2011)
www.cineacmilieu.nl - uitzendingen 2 feb 2011 en en 27 april 2011
www.vroegevogels.vara.nl – radio uitzendingen 13 juli 2008 en 1 mei 2011
www.bbh.ncrv.nl Bosch Beuk en Haan tv uitzending 3 sept 2009

Ondertussen zijn de eerste vogels gearriveerd in de buurt en hopelijk worden de kasten dit jaar aan eerste inspecties onderworpen.

Yolanda Folmer

Het project MUS in Groningen

Meetnet Urbane Soorten (MUS) is 4 jaar geleden gestart op initiatief van Vogelbescherming Nederland. In het maart nummer van SOVONnieuws wordt vermeld dat in Groningen vrij fanatiek wordt geMUSt, ofwel het inventariseren van stadsvogels. Het daar afgebeelde verspreidingskaartje voor gierzwaluwen laat zien dat de hoogste dichtheden in het centrum van Groningen te zien zijn en geeft volgens het artikel aan dat hier (vooralsnog) goede nestgelenheid beschikbaar is.
Als je geïnteresseerd bent om mee te doen (ook bij jou in de buurt) kun je naar de MUS-pagina van de SOVON-website gaan of naar de site van Vogelbescherming.

Buitenland

Alweer hoge temperaturen

Porfirio Solla (Vigo, Galicia, Spanje) besloot in 2010 de temperatuur te gaan meten in zijn nestkast waar 2 jonge gierzwaluwen werden grootgebracht. In juli bereikte de temperatuur in de kast 39°C gedurende 2 à 3 uur per dag op een aantal opeenvolgende dagen. Op andere dagen bereikte de temperatuur 32 tot 35°C. De jongen vertoonden geen ongemak bij deze temperaturen behalve dat ze de bek geopend hielden. Ze reageerden alert op de ouders als deze met voer het nest inkwamen. Porfirio verwacht dat het in Zuiden van Spanje anders zal zijn.

Andy Paterson (Malaga, Spanje) reageert op bovenstaande door te melden dat de hoge temperaturen genoemd door Porfiro beduidend langer aanhouden in het Zuiden (van juli tot midden september) en dat ze nog hoger kunnen zijn (40/50°C). Hij schrijft dat gierzwaluwen op meer beschutte plekken broeden, bijvoorbeeld in gebouwen en vaak op plekken waar geen direct zonlicht is. Bovendien helpt de constante zeewind ook een beetje. In Sevilla en Cordoba lopen de temperaturen op tot boven de 40°C. Dit zijn trouwens buitentemperaturen. Dus niet in nesten.

Ulrich Tigges (Berlijn, Duitsland) schrijft dat hij in 2010 met behulp van een camera in één nestkast en in een andere kast met zijn eigen ogen heeft kunnen zien dat van beide legsels één jong het moeilijk kreeg bij een temperatuur van 35°C, ze lagen erbij alsof ze dood waren, met gespreide vleugels. De andere jongen leken er geen probleem mee te hebben. Hij denkt dus dat 40°C fataal kan zijn voor de jonge vogels.
Jake Allsop (Engeland) heeft geen ervaringen met gierzwaluwen maar voegt toe aan de discussie door te melden dat het niet alleen de temperatuur is maar de duur. Een enkele warme dag is niet zo erg, een langere hittegolf (hoewel zeldzaam in Engeland) zal wel schadelijk zijn.

Dick Newell (Landbeach, Cambridge, Engeland) schrijft ook dat het vooral de lengte van een warmteperiode is die schadelijk kan zijn. Hij kan niets zeggen over welke temperatuur veilig is voor jonge vogels maar heeft zodanig geëxperimenteerd met zijn nestkasten dat hij de temperatuur laag kan houden, bijvoorbeeld een dubbel dak en dubbele wanden. Deze nestkast is gebaseerd op een Zeist kast. Het verschil tussen buiten en binnen was 3°C. In de kast was het 3°C warmer.

Samenvatting gemaakt door Marleen Andriessen

Givatayim, Israël

Vanmiddag op 11 februari 2011 ziet Amnonn Hahnn de eerste gierzwaluwen over Givatayim vliegen.
Om 17.32 u. ziet hij ze, op een hoogte van ongeveer 150 m. Hij schrijft dat zijn hart een sprongetje maakte. Hij blijft ze volgen tot het donker wordt. Dan ziet hij dat 2 vogels nestplaatsen binnenvliegen onder dakpannen van oude gebouwen. Ze zijn er!

Gierzwaluwkasten in Engeland

Het leuke van internet is dat je inspiratie voor het ontwerpen/maken van gierzwaluwkasten kan putten door Googlen of naar gekregen/gelezen adressen (URL's) te gaan. Een voorbeeld.
Op de site: www.magikbirds.com, onder Swift Nestboxes vind je deze foto. Ook diverse bouwtekeningen vind je daar.

Landbeach Swiftboxes

Het bewijs dat deze kasten werken, zie op: www.youtube.com/watch/?v=QwwnqcgZQ2o

Livorno-Toscana, Italië

Overwinterende vale gierzwaluwen.
Giorgio Paesani heeft op 6 februari met zekerheid kunnen vaststellen dat 4 vale gierzwaluwen de winter hebben doorgebracht in de toren van Calafuria, 4 km ten zuiden van Livorno.
Op zondag 6 februari zag hij dat de 4 vale gierzwaluwen in hun nesten lagen te slapen nadat hij ze de voorgaande maanden had zien rondvliegen.
Hij gaat een artikel over schrijven voor een Italiaans blad over overwinterende(vale) gierzwaluwen rond de Middellandse zee.

Essen, België

De zoon van Wim de Bock heeft dit bovenstaande schilderij voor zijn vader gemaakt. Dit is maar een klein gedeelte van een schilderij. De foto is maar een stukje van en groot doek, wat hij zal laten zien op de ontmoetingsdag van 18 juni.
Sven was ongeveer 26 jaar toen hij het gemaakt heeft, zeer kunstig trouwens!
Hij heeft daar een opleiding voor gevolgd, maar doet het nu nog enkel als hobby of soms in opdracht, zoals het ontwerpen van affiches, muur- en raamschilderingen, enz.

KORTE BERICHTEN

Een nieuwe banner *foto: een passant*

SOVON dag 27 november 2010

Dit jaar werd de landelijke SOVONdag voor het eerst op een nieuwe locatie gehouden. SOVON is verhuisd naar een nieuw adres en daar hebben ze vodoende ruimte om de dag te organiseren. Het was ruimer opgezet. Gierzwaluwbescherming stond met onze stand die werd bemenst door Jochem, Fred, Fred, Marleen, Jaap. Fred van Vliet had de nieuwe banner bij zich deze werd om voorkant van de tafel gehangen(zie foto). Hierdoor wordt de stand nog herkenbaarder. Ook dit jaar was het een drukke dag. Veel aanloop, veel praten, veel luisteren naar leuke gierzwaluw verhalen. Soms was er tijd om naar een interessante lezing te gaan luisteren. Het is altijd een gezellige informatieve dag.
Zaterdag 26 november 2011 kunt u ons weer vinden op de SOVONdag in Nijmegen.

Bijzondere camera-opstelling in Nijmegen

Zo ziet mijn camera-opstelling eruit, Tim. *foto: T. Timmermans*

Vraag van de penningmeester

De penningmeester vraagt vriendelijk doch dringend om bij betaling van de contributie de naam van het lid te melden. Het gebeurt regelmatig dat een partner betaalt zonder verdere vermelding met het gevolg dat de penningmeester zich af en toe Sherlock Holmes voelt als hij moet gaan zoeken naar de persoon voor wie de betaling is bedoeld.
Bij voorbaat hartelijk dank.

Jaap Jonker

Herdenken

Wij schuilden onder dropplend loover,
Gedoken aan den plas;
De zwaluw glipte ‘t weivlak over,
En speelde om ‘t zilvren gras;
Een koeltjen blies, met geur belaan,
Het leven door de wilgenblaan.

‘t Werd stiller; ‘t groen liet af van droppen;
Geen vogel zwierf meer om;
De daauw trok langs de heuveltoppen,
Waar achter ‘t westen glom;
Daar zong de Mei zijn avendlied!
Wij hoorden ‘t, en spraken niet.

Ik zag haar aan, en diep bewogen,
Smolt ziel met ziel in een.
O tooverblik dier minlijke oogen,
Wier flonkring op mij scheen!
O zoet gelispel van dien mond,
Wiens adem de eerste kust verslond!

Ons dekte vreedzaam wilgenloover;
De scheemring was voorbij;
Het duister toog de velden over;
En dralend rezen wij.
Leef lang in blij herdenken voor,
Gewijde stond! geheiligd oord!

C.W.A. Staring
Uit de bundel Gedichten (1820)

Huisgierzwaluw

Een gierzwaluw vloog mijn atelier binnen. De filmopname is op you tube te zien! De gierzwaluw vloog 10 sec. later vrij naar buiten!
http://www.youtube.com/watch?v=tue7INKTp1k

Ruud van der Beele

Rectificatie

In het Bulletinnummer jrg. 9 nr. 2 op blz. 11 werd bij de foto de naam E. Sleutel vermeld. Dit moet E. Steutel zijn.

MEDEDELINGEN

Aankondiging Landelijke dag 2011

De landelijke dag en ledenvergadering is op zaterdag 18 juni 2011. Hiervoor zijn we dit jaar uitgenodigd bij onze zuiderburen in Essen. (Zie ook de uitnodiging!)

Gierzwaluwen zijn het hele jaar rond beschermd!
Kijk op onze website www.gierzwaluwbescherming.nl
Data van bestuursvergaderingen vindt u op Internet:

OPROEPEN

Vindt u het leuk om bij GBN-activiteiten, zoals bij beurzen, e.d. , onze stand te helpen bemensen? Laat het ons weten.

Laat ons weten als u geïnteresseerd bent in deelname aan ons monitoringproject d.m.v. GBN-camera's in natuurlijke nesten (en/of eventueel nestkasten)!

Wie heeft een ervaring, vraag, visie, gedicht, afbeelding of idee mbt gierzwaluwen, dat de moeite waard is om in het Bulletin op te nemen?

Wie kan melding doen van broedsucces in speciaal aangebrachte nestvoorzieningen: nestkasten, neststenen, dakpannen (typen aangeven)?

Wie heeft positieve ervaringen met geluidsexperimenten?

Foto's van bouwprojecten met specificaties (aantal kasten, architect, plaats, e.d.) voor de website gezocht.

Reacties graag sturen of mailen naar de redactie!

LID WORDEN

Als u gierzwaluwbescherming belangrijk vindt kunt u lid of donateur worden van GBN door overmaking van
€ 10,- op postrekening nr. 9145004 t.n.v. Gierzwaluwbescherming - Nederland te Amersfoort, onder vermelding van: 'lidmaatschap '11' of 'donateur '11'.

Het Bulletin wordt automatisch toegezonden. Donateurs kunnen desgewenst aangeven geen prijs te stellen op het verenigingsblad.

Ga voor gierzwaluwbescherming !
Geef je op als lid of donateur per e-mail, briefkaart of telefoon:

Gierzwaluwbescherming - Nederland
secretaris@gierzwaluwbescherming.nl

GBN VERTEGENWOORDIGERS

Deze GBN-leden zijn aanspreekpunt voor regio informatie:

Groningen

J.M. Fiedeldij dop, Winschoterdiep 1027, 9724 GT **Groningen,** (050)8518 568
R. Lindeboom, Rensumaheerd 94, 9736 AD **Groningen,** (050)5425 163, rlin@home.nl

Drenthe

H. Snel, Lisdodde 13, 7944PL **Meppel**, (052)2261 879

Overijssel

A.J. Boonstra, Oelenveerstraat 64, 7771 BK **Hardenberg,** (052)3852 282**,** ajboonstra@home.nl
G. Smoors, Wensinkstraat 45, 7622 KR **Borne**, (074)2665 048
J.D. Tinholt, De Hazelaar 6, 7701 WD **Dedemsvaart,** (052)3615 321**,** J.Tinholt@Reest-Wieden.nl

Gelderland

H. van Diepen, Troelstrastraat 2, 8161 DS **Epe,** (057)8615 141
J.M. Kühnen, Goudenregenstraat 5, 6573 XN **Beek Ubbergen,** (024)6635 719 / (06)5191 4095, kuhnenjm@hotmail.com
J.J. Schröder, Mecklenburglaan 9, 3843 BH **Harderwijk,** (034)1416 324, schroder.zoomers@caiway.nl

Utrecht

Mw. M. van der Lelie, P.J. Troelstralaan 44, 3818 KT **Amersfoort**, (033)4613 630, GBN@hccnet.nl
W. Smeets, Bachlaan 111, 3752 HG **Bunschoten,** (033)2983 147, smeets.foto@hetnet.nl
F.G. Wortelboer, Akker 24, 3732 XH **De Bilt,** (030)2202 848, rick.wortelboer@hccnet.nl

Noord-Holland

Mw. M.H. Andriessen, Fideliolaan 78, 1183 PN **Amstelveen,** (020)6455 207, advies@gierzwaluwbescherming.nl
Mw. T. Dammen, Wijkcentrum Ceintuur, Gerard Doustraat 133, 1073 VT **Amsterdam**, (020)4004 503
D.A. Jonkers, Koggewagen 3, 1261 KA **Blaricum,** (035)5260 456, dickjonkers@tiscali.nl
Mw. E.C. van der Pol, Hanenpad 67, 1501 WC **Zaandam,** (075)6121 464 janels@tele2.nl
G. Schuitemaker, Brederostraat 94-I, 1054 VG **Amsterdam**, (020)6164 759
D. Tanger, Van 't Hoffstraat 124, 2014 RH **Haarlem** (06)51511915, dtanger@xs4all.nl

Zuid-Holland

N. van Dam, Parkhof 14, 2922 CS **Krimpen a/d IJssel,** (018)0513 975, npvandam@planet.nl

Noord-Brabant

A. Koenraadt, Molenstraat 9, 4758 AA **Standdaarbuiten,** (016)5315 136
J. van der Rijt, H. Mesdagstraat 11, 5702 VK **Helmond,** (0492)534 446, jmpvdrijt@hetnet.nl

Limburg

H. van de Laar, Doorvaartstraat 45a, 6443 AP **Brunssum,** (045)5273 211
J. Vrehen, Tuinstraat 6, 6101 CJ **Echt**, (047)5482 817 j.vrehen@hetnet.nl

België

L.P. Arnhem, Alfred Delaunoislaan 21/21, B-3001 **Heverlee (Leuven)**, (0032) 486 63 94 44, louis.philippe.arnhem@telenet.be
W.A. de Bock, Guido Gezellelaan 13, B-2910 **Essen,** (0032) 36 67 49 19, wimmekedebock@telenet.be
E. Pultau, IJzerleen 39-3, B-2800 **Mechelen,** (0032) 15 34 92 81

Meld de redactie eventuele foute of onvolledige gegevens in deze lijst; laat ook weten als u òp of vàn deze vertegenwoordigerslijst wilt.

Kunst en vliegwerk

